

Lagrådsremiss

En särskild straffbestämmelse för uppmaning till självmord

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 12 november 2020

Morgan Johansson

Mattias Larsson
(Justitiedepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

Samhällets insatser mot självmord bygger på en vision om att ingen ska behöva hamna i en sådan utsatt situation att självmord ses som den enda utvägen. Självmord är något som ska förhindras och förebyggas i den utsträckning det är möjligt. Att uppmana en annan person eller att på något annat sätt försöka påverka den personen att begå självmord är ett hänsynslöst beteende som kan leda till allvarliga konsekvenser. Regeringen föreslår därför att det införs två nya brott, *uppmaning till självmord* och *oaktsam uppmaning till självmord*, som innebär att det under vissa omständigheter blir straffbart att uppmana eller att på något annat sätt påverka en person att ta sitt liv. Straffet för uppmaning till självmord föreslås vara fängelse i högst två år och för oaktsam uppmaning till självmord, böter eller fängelse i högst sex månader. Det föreslås även en ansvarsfrihetsregel för mindre allvarliga fall.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 maj 2021.

Innehållsförteckning

1	Beslut	3
2	Förslag till lag om ändring i brottsbalken	4
3	Ärendet och dess beredning	6
4	Uppmaning till självmord	6
4.1	Bakgrund	6
4.2	Det finns ett behov av kriminalisering	12
4.3	Utformningen av straffbestämmelsen.....	14
4.4	Straffrihet för mindre allvarliga fall	23
4.5	Försök, förberedelse och stämpling bör inte kriminaliseras	24
4.6	Olaga förföljelse bör omfatta uppmaning till självmord.....	25
5	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser.....	26
6	Konsekvenser av förslagen	26
7	Författningskommentar.....	27
Bilaga 1	Sammanfattning av betänkandet Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord (SOU 2019:32)	31
Bilaga 2	Betänkandets lagförslag i relevanta delar	34
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna	36

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i brottsbalken.

2 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken

dels att 4 kap. 4 b § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas en ny paragraf, 4 kap. 7 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

4 b §¹

Den som förföljer en person genom brottsliga gärningar som utgör

1. misshandel enligt 3 kap. 5 § eller försök till sådant brott som inte är ringa,

2. olaga tvång enligt 4 kap. 4 § första stycket,

3. olaga hot enligt 4 kap. 5 § första stycket,

4. hemfridsbrott eller olaga intrång enligt 4 kap. 6 §,

5. kränkande fotografering enligt 4 kap. 6 a §,

6. olovlig identitetsanvändning enligt 4 kap. 6 b §,

7. olaga integritetsintrång enligt 4 kap. 6 c §,

8. ofredande enligt 4 kap. 7 §,

9. uppmaning till självmord eller oaksam uppmaning till självmord enligt 4 kap. 7 a §,

9. sexuellt ofredande enligt 6 kap. 10 §,

10. skadegörelse enligt

12 kap. 1 § eller försök till sådant brott,

11. ringa skadegörelse enligt 12 kap. 2 §, eller

12. överträdelse av kontaktförbud med elektronisk övervakning eller överträdelse av kontaktförbud enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud

döms, om var och en av gärningarna har utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet, för olaga förföljelse till fängelse i högst fyra år.

10. sexuellt ofredande enligt 6 kap. 10 §,

11. skadegörelse enligt

12 kap. 1 § eller försök till sådant brott,

12. ringa skadegörelse enligt 12 kap. 2 §, eller

13. överträdelse av kontaktförbud med elektronisk övervakning eller överträdelse av kontaktförbud enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud

7 a §

Den som uppmanar eller på annat sätt utövar psykisk påverkan mot någon att begå självmord döms, om gärningen är ägnad att medföra en inte obetydlig fara för en sådan handling, för uppmaning till självmord till fängelse i högst två år.

Den som begår en gärning som avses i första stycket och inte har uppsåt till men är oaktsam beträffande de omständigheter som innebär att gärningen är ägnad att medföra en inte obetydlig fara för självmord, döms för oaktsam uppmaning till självmord till böter eller fängelse i högst sex månader.

Om en gärning enligt första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna är mindre allvarlig, ska det inte dömas till ansvar.

Denna lag träder i kraft den 1 maj 2021.

3 Ärendet och dess beredning

Den 14 juni 2018 beslutade regeringen att ge en särskild utredare i uppdrag att utreda ett utökat straffrättsligt skydd för de barn som bevittnar våld eller andra brottsliga handlingar som begås av och mot närstående samt överväga ett straffrättsligt ansvar för uppmaning eller annan psykisk påverkan att begå självmord (dir. 2018:48).

Utredningen, som tog namnet Utredningen om skydd för barn som bevittnar våld eller andra brottsliga handlingar och ansvar för uppmaning att begå självmord, överlämnade den 12 juni 2019 sitt betänkande Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord (SOU 2019:32).

En sammanfattning av betänkandet och dess lagförslag i nu aktuella delar finns i *bilaga 1* respektive *bilaga 2*. Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. Remissyttrandena finns tillgängliga i Justitiedepartementet (Ju2019/02172).

I lagrådsremissen behandlas utredningens förslag i den del som avser straffansvar för uppmaning till självmord. Utredningens övriga förslag och bedömningar bereds vidare i Regeringskansliet.

Riksdagen har tillkännagett för regeringen det som utskottet anför om att regeringen skyndsamt bör återkomma till riksdagen med ett förslag om att kriminalisera att uppmana, instruera eller på annat sätt hjälpa någon att begå självmord (bet. 2019/20:JuU26 punkt 7, rskr. 2019/20:258). Frågan om en särskild straffbestämmelse för uppmaning till självmord behandlas i avsnitt 4.

4 Uppmaning till självmord

4.1 Bakgrund

Samhällets insatser mot självmord

Insatser för att främja psykisk hälsa och förebygga psykisk ohälsa och suicid är prioriterade för regeringen. Samhällets insatser mot självmord och självmordsförsök bygger sedan 2008 på en vision om att ingen ska behöva hamna i en sådan utsatt situation att självmord ses som den enda utvägen samt ett suicidpreventivt handlingsprogram som består av nio åtgärdsområden (se prop. 2007/08:110 En förnyad folkhälsopolitik).

Suicidprevention är också ett centralt område i den nationella strategin för insatser inom området psykisk hälsa 2016–2020 och inom ramen för de överenskommelser som träffas mellan staten och Sveriges Kommuner och Regioner inom området psykisk hälsa. För 2020 fördelas ca 1,7 miljarder kronor till kommuner och regioner för att bl.a. stärka det regionala och lokala arbetet med att förebygga självmord.

Arbetet med suicidprevention involverar en rad olika myndigheter och organisationer. Folkhälsomyndigheten är sedan 2016 nationellt samord-

nande myndighet för det suicidpreventiva arbetet och ansvarar bl.a. för att utveckla kunskapssammanställning, kunskapsspridning och vägledning samt publicera sammanfattande årliga rapporter om utvecklingen när det gäller suicidprevention. Folkhälsomyndigheten fördelar årligen även statsbidrag till det civila samhällets organisationer för att främja psykisk hälsa och förebygga psykisk ohälsa och suicid. Även Socialstyrelsen arbetar med suicidprevention och ger ut nationella riktlinjer för vård vid depression och ångestsyndrom. Riktlinjerna innehåller bl.a. rekommendationer inom områdena självmord, självmordsnära tillstånd och självmordsriskbedömning. Socialstyrelsen har också i uppdrag av regeringen att ta fram och sprida kunskap som kan stödja hälso- och sjukvårdens samt socialtjänstens arbete med att förebygga suicid. Socialstyrelsen ska även ta fram och sprida kunskap för att stödet till personer som har förlorat en anhörig eller närstående i suicid ska kunna stärkas. Utöver detta förvaltar Socialstyrelsen en rad register för att kunna analysera och följa utvecklingen i hälso- och sjukvården och socialtjänsten. Ett är dödsorsaksregistret som ger underlag för den officiella statistiken om dödsorsaker i Sverige.

Polismyndigheten har sedan 2017 ett treårigt regeringsuppdrag som består i att stärka kompetensen hos polisanställda för att bemöta personer med psykisk ohälsa. Av Polismyndighetens rapport Stärka kompetensen för att bemöta personer med psykisk ohälsa framgår att regionledningscentralerna under 2017 upprättade omkring 1,4 miljoner ärenden. Av dessa var drygt 23 000 kopplade mot koderna 9011 (självmordsförsök och självmord) och 9010 (psykiskt sjuk). SOS Alarm får vidare in drygt 33 300 suicidrelaterade samtal per år och runt 9 500 mer uttalade suicidsamtal där t.ex. polis kopplas in.

Nationellt centrum för suicidforskning och prevention av psykisk ohälsa är sedan 1995 statens expertorgan för suicidprevention. Verksamheten är också ett WHO-samarbetscenter (FN:s fackorgan för hälsofrågor). Det självmordsförebyggande arbetet bedrivs efter två huvudlinjer: att få tillstånd både ett optimalt omhändertagande av personer med självmordsproblematik och ett befolkningsinriktat arbete med inriktning på stödjande miljöer och på att förstärka de färdigheter som kan ge skydd i situationer i livet som är särskilt påfrestande.

För att utveckla arbetet med psykisk hälsa och suicidprevention gav regeringen den 30 juli 2020 Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen i uppdrag att tillsammans med ett tjugotal berörda myndigheter, däribland Polismyndigheten, inkomma med underlag inför en kommande nationell strategi inom området psykisk hälsa och suicidprevention. Syftet med uppdraget är att ge regeringen underlag och skapa förutsättningar för att utveckla insatserna inom området psykisk hälsa och suicidprevention. Målsättningen är att stärka den statliga styrningen, att skapa bättre förutsättningar för samordning och samverkan samt att öka kvaliteten, effektiviteten och långsiktigheten i de insatser som genomförs inom området av myndigheter, regioner, kommuner och andra berörda aktörer. Uppdraget ska redovisas senast den 30 september 2023.

Det finns också flera intresseorganisationer som arbetar med suicidprevention, stöd till efterlevande, opinionsbildning och kunskapshöjning. Uppmaning till självmord och självmordshets har bland dessa organisationer varit ett aktuellt ämne på senare tid.

Förekomst av självmord och självmordsförsök

Enligt statistik från Folkhälsomyndigheten dog 1 269 personer av suicid i Sverige under 2019 (säkra självmord). Av dessa var 873 män och 396 kvinnor. Ytterligare 319 fall registrerades där det fanns misstanke om suicid men avsikten inte kunnat styrkas. Av de som dog av suicid under 2019 var fem personer under 15 år.

Av statistik från Folkhälsomyndigheten framgår att antalet självmord sedan mitten av 1980-talet har minskat i alla åldersgrupper utom i gruppen 15–24 år. Sett över tid har suicidtalet sjunkit mest bland de äldsta, särskilt bland männen. Antalet suicid bland män var knappt 16 per 100 000 invånare under 2016 jämfört med nästan 26 under 1987. Motsvarande siffror för kvinnor är knappt 11 respektive drygt 7. I gruppen 15–24 år har en ökning på ungefär en procent per år skett sedan 1990-talet.

Enligt Folkhälsomyndighetens nationella folkhälsoenkät från 2018 uppgav sammanlagt fyra procent av kvinnorna och tre procent av männen i åldersgruppen 16–84 år att de övervägt att ta sitt liv under det senaste året. I åldersgruppen 16–29 år uppgav åtta procent av kvinnorna och sex procent av männen att de övervägt att ta sitt liv. Motsvarande andel i åldersgruppen 65–84 år var en procent. Enligt den nationella folkhälsoenkäten har 1 000 personer av 100 000 invånare försökt ta sitt liv under det senaste året.

Varför begår människor självmord?

Att tänka på döden och på att ta sitt liv är inte i sig något onormalt eller farligt utan tvärtom något som kan vara skyddande vid en upplevelse av intensivt lidande. Tanken på döden eller självmord kan då tjäna som en ventil som gör att det är möjligt för personen att ta nästa steg i att lösa en svår situation. (Se Beskow m.fl., 2013, Suicidalitet som problemlösning, olyckshändelse och trauma. Studentlitteratur AB. Lund s. 63.) Vem som löper risk att gå från tanke till handling kan vara svårt att förutse. Självmord är ett resultat av komplexa interaktioner mellan genetiska, individuella och sociala faktorer. Självmord är inte en följd av en enda faktor eller händelse. Psykisk sjukdom och psykisk störning är starka bakgrundsfaktorer för självmord. Även impulsivitet spelar en viktig roll. Psykiska störningar, drogmissbruk och användning av olika berusningsmedel kan påverka en persons förmåga att klara av olika stressfaktorer och personliga konflikter. (Se Karolinska Institutets folkhälsoakademis rapport Att Förebygga Självmord: ett stödmaterial för professionella inom media s. 8.)

Den vanligaste enskilda underliggande orsaken till att människor tar sitt liv är depression (se Nyberg, 2018, Suicidprevention i praktiken. Natur & Kultur. Stockholm s. 28).

Äldre personer, i synnerhet män, löper hög risk att drabbas av depression och för att begå självmord i samband med att en partner avlider. Andra underliggande riskfaktorer hos denna grupp är svåra psykosociala omständigheter, ärftlighet för psykisk sjukdom och svårbehandlad fysisk sjukdom, exempelvis smärta. Akuta riskfaktorer hos gruppen äldre personer kan vara sådant som djup depression eller annan psykisk sjukdom, oarbetad sorg, känslor av skuld och skam, föreställningar om att vara en belastning för närstående, längtan efter återförening med en avliden person samt brist på hopp om att en förändring är möjlig. Skyddande faktorer är

t.ex. en positiv grundpersonlighet, ett stabilt och stödjande nätverk, ett ordnat liv, avsaknad av ekonomiska problem, många fritidsintressen, goda vardagsrutiner och regelbunden fysisk aktivitet.

Hos unga personer kan det vara svårt att skilja mellan depression och annan psykisk ohälsa, utvecklingsrelaterade förändringar eller en naturlig reaktion på yttre omständigheter. En belastande familjesituation och avsaknad av vuxenstöd ökar sårbarheten för utveckling av depression hos unga. Riskfaktorer för suicidala handlingar hos unga är symptom på svår psykisk ohälsa, ångest och uppgivenhet, allvarliga förluster samt svårigheter att formulera sitt hjälpbehov och att ta emot hjälp som erbjuds. Självdestruktivitet, t.ex. självska debeteende, och kontakt med andra unga som har en negativ livssyn och en destruktiv livsstil är ytterligare riskfaktorer, liksom tydliga förberedelser för suicid, t.ex. rituella eller symboliska handlingar som fokuserar på döden. Suicidal kommunikation i skrift eller tal samt allvarligt suicidalt beteende, t.ex. att vistas på spårområdet eller förbereda sig för att hoppa från hög höjd, är andra exempel på riskfaktorer hos unga. (Se Nyberg, 2018, Suicidprevention i praktiken. Natur & Kultur. Stockholm s. 32 f. och s. 62.)

Personer som har vårdats på sjukhus för alkoholmissbruk har en fem till tio gånger högre suicidrisk jämfört med normalbefolkningen. Bland svenska män som begått självmord kan konstateras att 25–55 procent har haft ett beroende/missbruk. Kopplingen mellan suicid och missbruk hos kvinnor är inte lika studerat, men även där kan man i forskningen se ett samband. Hos personer med alkoholmissbruk sker självmord oftast under en period av aktivt missbruk, men även under andra faser. Personer som har ett beroende/missbruk av narkotika har en 15–16 gånger högre risk att dö i suicid jämfört med andra. Särskilt höga risker förknippas med opiatberoende. (Se Svenska psykiatriska föreningen, 2013, Suicidnära patienter – kliniska riktlinjer för utredning och vård s. 19 f.)

Enligt Folkhälsomyndigheten är det en högre andel hbtq-personer som lider av psykisk ohälsa och ökad risk för självmord jämfört med övriga befolkningen. Folkhälsomyndigheten lyfter att hälsoskillnaderna har samband med att hbtq-personer i större utsträckning utsätts för fördomar, diskriminering och våld på grund av andras negativa föreställningar om deras sexuella läggning och könsidentitet. Enligt en litteraturöversikt och metaanalys som Folkhälsomyndigheten publicerade 2019 så gör unga hbtq-personer fler självmordsförsök än unga som identifierar sig som heterosexuella. Transpersoner är en särskilt utsatt grupp som rapporterar hög förekomst av psykisk ohälsa i form av tankar på självmord eller självmordsförsök.

Personer som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck är en annan utsatt grupp. Hedersrelaterat våld och förtryck är kopplat till s.k. hedersnormer, vilka bygger på starka patriarkala eller heteronormativa föreställningar. Kännetecknande är att individens intresse anses vara underordnat familjens, att individens handlingar anses påverka hela familjens anseende och att individens sexualitet är hela familjens angelägenhet. (Se prop. 2019/20:131 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet s. 24.)

Att tvingas anpassa sig till familjens normer och värderingar eller vara utsatt för våld och förtryck kan få många olika psykosociala konsekvenser på både kort och lång sikt. Det kan leda till svårigheter kopplade till nära relationer och sexualitet, depression, sömn- och ätstörningar, koncentra-

tion, ångest, skuld och skamkänslor samt att den utsatta blir isolerad från andra. Socialstyrelsens undersökning Frihet och familj om ungdomar som placerats i skyddade boenden på grund av hedersrelaterat våld eller risk för att utsättas för det, visar att en stor majoritet av dem hade psykosomatiska och psykiska problem som hade samband med vad de utsatts för. Omkring 30 procent av de tillfrågade hade självmordstankar. Bland hbtq-ungdomar som lever i familjer med hedersnormer finns det en ökad risk för psykisk ohälsa och självdestruktivitet. Enligt RFSL Stödmottagning har det även förekommit att hbtq-personer som lever i en hederskontext tagit sitt liv. (Se Länsstyrelsen i Östergötlands läns hemsida om hedersrelaterat våld och förtryck.)

Sammantaget är alltså äldre personer, unga personer, personer med missbruksproblematik, hbtq-personer, transpersoner och personer som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck utsatta grupper i sammanhanget.

Människor är mottagliga för yttre påverkan

Den psykologiska forskningen visar att personer som är drabbade av sjukdom, lidande och stress eller är påverkade av alkohol, narkotika eller läkemedel, kan vara mer mottagliga för yttre påverkan än andra. Den som känner stor ångest, smärta och hopplöshet har en tendens att uppleva ett snävare tidsperspektiv än andra och kan ha svårt att se utanför sin egen upplevelse av lidande. En person som är drabbad av depression har generellt en nedsatt förmåga att fatta beslut, vilket är en del av sjukdomsbilden. Till sjukdomsbilden hör också svårigheter att koncentrera sig, låg självkänsla och misstro mot den egna förmågan. (Se Passer & Smith, 2011, *Psychology: The science of Mind and Behavior*. McGraw-Hill. New York s. 549 och 562.) En person som befinner sig i ett sådant mentalt tillstånd har därför ofta en nedsatt förmåga att värdera och värja sig mot andra som försöker påverka dem.

Suicidavsikt varierar över tid och påverkas av många faktorer. Termen suicidal process används av många som arbetar kliniskt med suicid och beskriver utvecklingen från den första allvarliga tanken på självmord till självmordsförsök eller fullbordat självmord. Under processen kommunicerar personen ofta sina avsikter med omgivningen på något sätt. Den suicidnära personen kan dock agera motsägelsefullt och ge tvetydiga signaler, varför det kan vara svårt för närstående att förstå vad som är på väg att hända. Som närstående kan det också vara svårt att tolka signalerna till följd av de känslomässiga banden till personen. Tankar på och planering för suicid kan ha funnits länge, men själva suicidhandlingen är ofta impulsstyrd. Svenska psykiatriska föreningen har i sina kliniska riktlinjer för suicidnära patienter lyft den skada som kan orsakas av att suicidnära personer exponeras för material med instruktioner för självmord via internet. Inte sällan kan ett självmord eller självmordsförsök framstå som oväntat, trots en lång kontakt med personen. Det kan bero på att suicidplaner som utvecklats under lång tid stimuleras av även små yttre stimuli och triggas till en oväntad och många gånger även oavsedd självmordshandling. (Se Beskow, *Kognitiv Suicidprevention – Ett nytt sätt att förstå suicidalitet*. Socialmedicinsk tidskrift 4/2009.)

Förekomsten av uppmaning till självmord

Det finns ingen officiell statistik kring förekomsten av uppmaningar till självmord. Det är ett till stora delar dolt problem. Den information som finns består av iakttagelser som återgetts i media och av yrkesverksamma inom polisen, räddningstjänsten, hälso- och sjukvården samt intresseorganisationer. Konstateras kan dock att det förekommer och sker på en rad olika sätt.

Det kan t.ex. röra sig om personer som uppmanar och hetsar andra till självmord på nätforum och via sociala medier. Det har gjorts flera kartläggningar av hot och kränkningar via internet under senare tid. En sådan är Brottsförebyggande rådets rapport Polisanmälda hot och kränkningar mot enskilda personer via internet (2015:6). Av rapporten framgår att i de ärenden som har rubricerats som ofredande, har gärningspersonen ofta skrivit något nedsättande eller på annat sätt kränkande meddelande till den utsatta. Några exempel som har lyfts fram är kränkande uttalanden såsom ”du ska brinna i helvetet” och ”jag önskar att du tar livet av dig”.

I betänkandet Integritet och straffskydd (SOU 2016:7) görs en omfattande genomgång av forskning om kränkningar av den personliga integriteten på internet. En slutsats som redovisas är att när vi människor interagerar på internet tenderar vi att vara mer öppna och kommunicera mer ohämmat jämfört med när vi interagerar med personer ansikte mot ansikte. Det framgår vidare att anonymiteten på internet bidrar till den mer ohämmade interaktionen då vi oftast inte ser personen vi kommunicerar med och inte får någon direkt fysisk respons på det vi säger eller skriver. (Se betänkandet s. 132 f.)

Organisationerna Mind och Suicide Zero, som arbetar med att förebygga självmord, rapporterar om företeelser på internet som kan ha en mycket negativ påverkan på människor som befinner sig i riskzonen för självmord. Det handlar t.ex. om s.k. självmordsmanualer, som i detalj beskriver metoder för självmord, och diskussionsforum kopplade till detta. Tjänster för dokumentation av självmord, t.ex. att filma dem, förekommer också. Utöver denna typ av material och tjänster förekommer också att människor hetsas att begå självmord på diskussionsforum och i sociala medier.

Förutom uppmaningar via internet kan uppmaning till självmord ske genom att någon ropar till en person som t.ex. står på en bro och synes vara på väg att hoppa att hoppa. Det kan också röra sig om anhöriga som i en upprörd situation säger något i desperation till en närstående som hotar att ta livet av sig, eller någon som instruerar en annan person i tillvägagångssätt för självmord. En företeelse som har uppmärksammats på senare år är unga kvinnor som hoppar från balkonger eller fönster för att ta sina liv och i många fall misstänks ha varit pådrivna av familjer och släktingar. Enligt polisen handlar det ofta i själva verket om förtäckta hedersmord, där familjerna klarar sig undan straff eftersom sättet att gå till väga är självmord. (Se Norée, Balkongflickor. JFT 2–4/2017 s. 697.)

4.2 Det finns ett behov av kriminalisering

Regeringens bedömning: Det straffrättsliga skyddet mot att utsättas för uppmaningar eller annan psykisk påverkan att begå självmord bör stärkas. Det bör därför införas en särskild straffbestämmelse som tar sikte på uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord.

Utredningens bedömning stämmer överens med regeringens.

Remissinstanserna: En klar majoritet av remissinstanserna delar utredningens bedömning eller invänder inte mot den.

Barnombudsmannen anser att förslaget kan leda till ökat skydd för barn och unga med psykisk ohälsa som är en särskilt utsatt grupp. *Barnens rätt i samhället* anser att alla insatser för att minska självmord är viktiga och anser att en kriminalisering kan leda till ökat skydd för barn med psykisk ohälsa samt barn som växer upp med hedersrelaterat våld och förtryck.

Akademikerförbundet SSR påpekar att kriminaliseringen är något som efterfrågats av organisationer som arbetar med att förebygga självmord. Också *Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa* anför att flera av dess medlemsorganisationer som arbetar med att förebygga självmord länge har arbetat för en sådan förändring och anser liksom *Sveriges Psykologförbund* att ett förbud mot hets och påverkan till självmord är en viktig etisk åtgärd som för vissa personer kan vara helt livsavgörande.

Svea hovrätt för fram att det visserligen kan ifrågasättas om en kriminalisering skulle bli tillräckligt effektiv, men att övervägande skäl ändå talar för en kriminalisering. *Västra Götalandsregionens Kompetenscentrum om våld i nära relationer* instämmer i bedömningen att en straffbestämmelse om uppmaning och annan psykisk påverkan bör införas även om det troligtvis kommer bli svårt att bevisa när ett sådant brott har begåtts. Även *Polismyndigheten* pekar på svårigheterna i att utreda och bevisa brottet. *Malmö tingsrätt* anför att den föreslagna brottstypen kan ha ett symboliskt värde men att det är tveksamt om domstolarna, annat än i begränsad omfattning, kommer att kunna döma till ansvar med hänsyn till de bevisproblem som är förenade med vaga rekvisit i straffbestämmelsen. *Socialstyrelsen* anser att det är oklart om straffbestämmelsen kommer att motverka självmord eller självmordsförsök samt om den kommer att leda till fällande domar. *Uppsala universitet (Juridiska institutionen)* tror inte att införandet av brotten uppmaning till självmord och oaktsam uppmaning till självmord får avsedd effekt. Också *Örebro Universitet* är tveksamt till om kriminalisering är ett effektivt medel för att motverka det icke önskvärda beteendet.

Åklagarmyndigheten anför att det finns en risk för tillämpnings- svårigheter då beteendet redan, i vart fall till stora delar, torde omfattas av straffbestämmelsen om ofredande.

Skälen för regeringens bedömning: Att uppmana eller att på något annat sätt påverka en annan person att begå självmord är ett hänsynslöst beteende som kan leda till allvarliga konsekvenser. Självmord är sällan resultatet av en rationell beslutsprocess, en självmordsnära person är i stället mycket ambivalent inför att ta sitt liv. Människan är vidare mottaglig för yttre påverkan och således mottaglig för den typ av påverkan som en uppmaning att begå självmord utgör. Genom den vision riksdagen antog 2008 är utgångspunkten att självmord är något som ska förhindras och

förebyggas i den mån det är möjligt. Regeringen delar därför utredningens och de flesta remissinstansernas bedömning att uppmaningar och vissa andra former av påverkan att begå självmord bör kunna leda till straffrättsligt ansvar.

Som utredningen redovisar finns det inte någon befintlig straffbestämmelse som direkt tar sikte på att uppmana någon att begå självmord. Däremot finns det ett antal brott i brottsbalken som under vissa omständigheter skulle kunna aktualiseras, t.ex. mord och dråp, vållande till annans död eller kroppsskada eller olaga tvång. Regeringen delar dock utredningens bedömning att dessa bestämmelser mycket sällan kan tillämpas med anledning av en uppmaning eller påverkan att begå självmord och därmed inte ger ett tillräckligt straffrättsligt skydd i praktiken.

Det finns dock anledning att särskilt nämna ofredande. Brottet fick en ny lydelse den 1 januari 2018. Enligt den nya lydelsen döms för ofredande den som fysiskt antastar någon annan eller utsätter någon annan för störande kontakter eller annat hänsynslöst agerande, om gärningen är ägnad att kränka den utsattes frid på ett kännbart sätt. I förarbetena till bestämmelsen uttalades att innehållet i enstaka yttranden i begränsad utsträckning bör kunna ge uttryck för ett sådant hänsynslöst agerande som är straffbart som ofredande under förutsättning att gärningen också är ägnad att kränka någons frid på ett kännbart sätt. Förutom lämnande av falska dödsbud bör det t.ex. kunna utgöra ett hänsynslöst agerande att framföra yttranden som, utan att utgöra hot om brottslig gärning, ifrågasätter någons människovärde, rätt till liv och till sin trygghet eller på annat sätt ger uttryck för hat mot någon. Exempel på sådana yttranden kan vara att med eftertryck uppmana någon att ta livet av sig. (Se prop. 2016/17:222 Ett starkt straffrättsligt skydd för den personliga integriteten s. 62 f.)

Även om bestämmelsen om ofredande under vissa omständigheter skulle kunna tillämpas på en uppmaning till självmord bedömer regeringen, liksom utredningen, att en särskild straffbestämmelse bör införas. Förutom att ett mer heltäckande och för handlingen mer välanpassat straffansvar kan åstadkommas genom en särskild straffbestämmelse, ger det ett tydligt besked om att det inte kan accepteras att någon tar sig rätten att uppmana en annan människa att ta sitt liv. Ett särskilt straffansvar har också större förutsättningar att verka normerande och bidra till förebyggande av framför allt sådana uppmaningar som sker via internet där människor agerar mer ohämmat och många gånger utan insikt i vilka konsekvenser deras agerande kan få. Det kan slutligen också ifrågasättas om straffskalan för ofredande är tillräcklig för att spegla allvaret i uppmaning till självmord med de långtgående konsekvenser ett sådant beteende kan leda till. När det gäller *Åklagarmyndighetens* synpunkt om tillämpningssvårigheter i förhållande till bestämmelsen om ofredande anser regeringen tvärtom att en särskild straffbestämmelse tydliggör rättsläget.

Några remissinstanser, bl.a. *Polismyndigheten* och *Socialstyrelsen*, invänder inte mot en särskild straffbestämmelse men ifrågasätter om bestämmelsen skulle bli effektiv. Regeringen redovisar i avsnitt 4.3 sin bedömning av hur det särskilda straffansvaret bör utformas. En utgångspunkt vid den bedömningen är att rekvisiten ska utformas så att det inte uppkommer onödiga tillämpnings- och bevissvårigheter.

Som utredningen påpekar sker uppmaning till självmord vanligen via olika tekniska kanaler, exempelvis i sociala medier, applikationer för direktkommunikation eller mer traditionell telekommunikation. Det beteende som ska utredas finns i dessa fall dokumenterat. Om uppmaningen inte skett via en teknisk kanal uppstår samma bevissvårigheter som vid alla gärningar som inte lämnar fysiska spår efter sig. Regeringen anser dock inte att de bevissvårigheter som kan vara förknippade med ett straffansvar för uppmaning till självmord är sådana att de skiljer sig från de bevissvårigheter som normalt förekommer vid denna typ av straffbestämmelser (jfr t.ex. olaga hot i 4 kap. 5 § brottsbalken). I vart fall utgör inte bevissvårigheterna ett tillräckligt skäl mot att införa en särskild straffbestämmelse. Regeringen gör därför sammanfattningsvis bedömningen att en särskild straffbestämmelse bör införas.

4.3 Utformningen av straffbestämmelsen

Regeringens förslag: Straffbestämmelsen ska placeras i 4 kap. brottsbalken och omfatta den som uppmanar eller på annat sätt utövar psykisk påverkan mot någon att begå självmord om gärningen är ägnad att medföra en inte obetydlig fara för en sådan handling. Brottet ska benämnas *uppmaning till självmord*. Straffet ska vara fängelse i högst två år.

Straffbestämmelsen ska även omfatta den som begår en sådan gärning och inte har uppsåt till men är oaktsam beträffande de omständigheter som innebär att gärningen är ägnad att medföra en inte obetydlig fara för självmord. Brottet ska benämnas *oaktsam uppmaning till självmord*. Straffet ska vara böter eller fängelse i högst sex månader.

Utredningens förslag stämmer delvis överens med regeringens. Utredningen föreslår att brottet ska utformas som ett konkret farebrott, dvs. att det för straffansvar ska krävas att det i det enskilda fallet har funnits en fara för följdens förverkligande. Utredningen föreslår även i övrigt en delvis annorlunda språklig och redaktionell utformning av bestämmelsen som bl.a. innebär att straffansvaret ska omfatta den som hetsar någon att begå självmord.

Remissinstanserna: En klar majoritet av remissinstanserna tillstyrker eller invänder inte mot utredningens förslag.

Svea hovrätt påpekar att ordet ”hetsa” omfattas av ”uppmana eller på annat sätt utöva psykisk påverkan”. Enligt hovrätten bör även icke verbala uppmaningar, såsom att t.ex. lägga ett rakblad framför en suicidal person, omfattas av straffbestämmelsen. Hovrätten anser vidare att begreppet ”fara” bör användas i stället för ”risk” samt att brottet bör formuleras som ett abstrakt farebrott och träffa uppmaningar som är ägnade att framkalla, förstärka eller vidmakthålla en inte obetydlig fara för självmord. Även *Uppsala universitet (Juridiska institutionen)* föreslår att begreppet risk byts ut mot fara.

Justitiekanslern anser att den föreslagna straffbestämmelsen, med dess utformning som ett konkret farebrott, riskerar att leda till såväl bevissvårigheter som tillämpningsproblem. *Sveriges advokatsamfund* anser att alla brott som är utformade som konkreta farebrott är behäftade med ett

antal tolknings- och tillämpningsproblem och framhåller att straffbestämmelsen måste vara tydlig i fråga om vilka straffbara gärningar som omfattas av den.

När det gäller utredningens förslag om oaktsamhetsansvar är de flesta remissinstanser positiva. *Hovrätten för Västra Sverige* anser dock att det behöver göras en mer djupgående analys av förslaget. *Justitiekanslern* påpekar att oaktsamhetsbrott i regel är förbehållet brott med betydligt högre straffvärden. *Malmö tingsrätt* anser att rubriceringen ”oaktsam uppmaning” är språkligt missvisande, eftersom det inte är själva uppmaningen som ska vara täckt av gärningsmannens oaktsamhet.

Länsstyrelsen i Östergötlands län för fram att ett brottsoffer som befinner sig i beroendeställning eller har en intellektuell funktionsnedsättning kan ha svårare att stå emot påtryckningar. Länsstyrelsen pekar också på att det bör vara en försvårande omständighet om det är en vårdnadshavare eller annan närstående som är den som uppmanar till självmord. Länsstyrelsen och *Västra Götalandsregionens Kompetenscentrum om våld i nära relationer* betonar behovet av att synliggöra de särskilda omständigheter som kan förekomma i en hederskontext. *Jämställdhetsmyndigheten* anför att påtryckningar och uppmaningar mot personer utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck bör kunna betraktas som brottsliga handlingar.

Svea hovrätt anser inte att det ska dömas både för vållande till annans död eller kroppsskada och uppmaning till självmord om en uppmaning till självmord följs. Hovrätten efterfrågar också en djupare analys av förslagets förhållande till regeringsformens regler om skydd för yttrande- och informationsfriheten.

Säkerhetspolisen för fram att det kan uppstå brottskonkurrens mellan uppmaning till självmord och brott enligt 4 § lagen (2010:299) om straff för offentlig uppmaning, rekrytering och utbildning avseende terroristbrott och annan särskilt allvarlig brottslighet. *Åklagarmyndigheten* anser att det bör övervägas att placera bestämmelsen före paragrafen om ofredande.

Några remissinstanser lyfter fram behovet av ytterligare åtgärder. Bland andra *Rädda Barnens Ungdomsförbund* anser att det utöver förslaget om en straffbestämmelse finns ett behov av att utreda andra preventiva åtgärder för grupper av unga med oroväckande självmordstal, särskilt hos ensamkommande barn och unga. Även *Socialstyrelsen* understryker att man parallellt med en kriminalisering behöver förstärka andra insatser för personer utsatta för dessa brott så att de kan erbjudas det stöd och den hjälp de behöver. För att hälso- och sjukvårdspersonal ska kunna underrätta polisen utan hinder av tystnadsplikt, bör det övervägas särskilda sekretessbrytande bestämmelser. Även *Åklagarmyndigheten* anser att det bör utredas om den föreslagna kriminaliseringen föranleder behov av ändringar i offentlighets- och sekretesslagen.

Skälen för regeringens förslag

Utredningens förslag och hur det mottagits av remissinstanserna

Som framgår av avsnitt 4.2 gör regeringen bedömningen att det bör införas en särskild straffbestämmelse som tar sikte på uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord. Bestämmelsen bör som utredningen

föreslår placeras i 4 kap. brottsbalken. Frågan är då hur straffbestämmelsen bör utformas.

Utredningen föreslår att straffansvaret ska omfatta den som hetsar, uppmanar eller på annat sätt utövar psykisk påverkan mot någon att begå självmord, och det till följd av särskilda omständigheter har funnits en inte obetydlig risk för att agerandet skulle leda till sådan handling. Vidare föreslås straffansvar för den som inte haft uppsåt till, men varit oaktsam beträffande de särskilda omständigheter som har inneburit en inte obetydlig risk för att agerandet skulle leda till en sådan handling. Det uppsåtliga brottet föreslås benämnas uppmaning till självmord och straffas med fängelse i högst två år. För oaktsamhetsbrottet föreslås benämningen oaktsam uppmaning till självmord och böter eller fängelse i högst sex månader i straffskalan.

Ett antal remissinstanser har synpunkter på den föreslagna utformningen av straffbestämmelsen. Synpunkterna avser framför allt de tillämpnings- och bevissvårigheter den föreslagna utformningen kan medföra. I det följande redovisar regeringen sin bedömning av de synpunkter som remissinstanserna har lämnat avseende utredningens förslag.

Vilket handlingssätt ska omfattas av straffansvaret?

Utredningen föreslår att straffansvaret ska omfatta att hetsa, uppmana eller på annat sätt utöva psykisk påverkan mot någon att begå självmord. Regeringen anser i likhet med de flesta remissinstanser att det är en ändamålsenlig beskrivning av det handlingssätt som bör kunna leda till straffansvar. Regeringen delar dock *Svea hovrätts* uppfattning att ordet hetsa kan utgå, eftersom det kan anses omfattas av uttrycket uppmana eller på annat sätt utöva psykisk påverkan.

En uppmaning kan, som utredningen lyfter fram, anses föreligga även om inte ordet självmord uttalas. Det är tillräckligt att det framgår av innehållet i uttalandet eller omständigheterna i övrigt att det är det som åsyftas. Exempelvis omfattas alltså en uppmaning till någon som står på en bro om att hoppa av straffansvaret även om ordet självmord inte uttalas. Uppmaningen kan ske såväl muntligen som i skrift, t.ex. genom meddelanden i sociala medier.

Med att på annat sätt utöva psykisk påverkan avses annat än direkta muntliga eller skriftliga uppmaningar till självmord. Det kan bl.a. handla om att lägga fram ett rakblad till en suicidal person eller om att på ett utförligt sätt ge instruktioner till en person om en specifik metod att begå självmord, t.ex. genom att skicka en s.k. självmordsmanual. Det kan dock normalt inte anses utgöra en straffbar påverkan att av medkänsla tillhandahålla smärtstillande medicin som i en hög dos kan leda till döden till en nära anhörig som redan har fattat ett självständigt och otvetydigt beslut att avsluta sitt liv. Straffbestämmelsen är begränsad till att avse uttalanden eller annan påverkan som tar sikte på handlingar som typiskt sett kan räknas till självmord eller självmordsförsök och omfattar inte andra former av självskadebeteenden. Vidare omfattas inte allmänna diskussioner om självmord, såsom en diskussion mellan en läkare och en patient eller sådana samtal mellan närstående.

Det bör i det sammanhanget nämnas att medhjälp till självmord inte är straffbart enligt svensk rätt så länge den avgörande handlingen som leder

till dödsfallet utförs av den som har bestämt sig för att ta sitt liv. Det kan inte heller anses vara straffbart, vare sig enligt gällande rätt eller till följd av förslaget i lagrådsremissen, att en legitimerad läkare under vissa förutsättningar tillmötesgår en patients önskan om att livsuppehållande behandling inte ska inledas eller fortsätta (se Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd [SOSFS 2011:7] om livsuppehållande behandling).

Avsikten med den föreslagna straffbestämmelsen är inte att påverka hur frågor om livsuppehållande behandling hanteras inom vården. Som även utredningen för fram är avsikten med den föreslagna kriminaliseringen inte heller att införa ett förbud mot s.k. självmordsmanualer och annat liknande material. Däremot bör, som framgår ovan, den som skickar en självmordsmanual till en annan person kunna göra sig skyldig till sådan psykisk påverkan som omfattas av straffansvaret.

Konkret eller abstrakt farebrott?

Många brott är konstruerade så att de förutsätter att någon form av skada har orsakats genom gärningen. Ett exempel är misshandel som kräver att t.ex. kroppsskada, sjukdom eller smärta har tillfogats målsäganden (3 kap. 5 § brottsbalken). För andra brott är det tillräckligt att det finns en fara för att följderna inträder. Straffansvaret kan då förutsätta konkret fara, vilket betyder att det i det enskilda fallet ska ha funnits en fara för följdens förverkligande. Ett exempel på ett brott med en sådan konstruktion är framkallande av fara för annan (3 kap. 9 § brottsbalken). För vissa brott är det i stället tillräckligt med abstrakt fara. Det räcker då att gärningen typiskt sett kan leda till en viss effekt och det krävs alltså inte att effekten har uppstått. Ett exempel på ett abstrakt farebrott är sabotage mot blåljusverksamhet (13 kap. 5 c § brottsbalken).

Utredningen föreslår att straffansvaret för uppmaning till självmord ska utformas som ett konkret farebrott. Det uttrycks i förslaget på så sätt att det till följd av särskilda omständigheter ska ha funnits en inte obetydlig risk för att uppmaningen ska leda till självmord.

En första fråga är om det är lämpligt att använda uttrycket risk i straffbestämmelsen eller om det, som *Svea hovrätt* och *Uppsala universitet (Juridiska institutionen)* förordar, bör ersättas med fara. Begreppen risk och fara har delvis olika innebörd inom straffrätten. Skillnaden kan förklaras på så sätt att en riskbedömning i första hand utgår från gärningspersonens perspektiv, dvs. bedömningen utgår från hur en enskild gärningsperson skulle agera i en viss situation. En farebedömning utgår i stället från en mer objektiv prövning av möjligheten att en effekt inträder. För att anknyta till det uttryckssätt som används i brottsbalken för liknande brottskonstruktioner, bör uttrycket fara användas i straffbestämmelsen i stället för risk.

Några remissinstanser, däribland *Svea hovrätt*, lyfter fram svårigheterna att i det enskilda fallet styrka ett orsakssamband mellan en uppmaning och faran i det enskilda fallet för ett självmord eller ett självmordsförsök. De anser därför att brottet i stället bör utformas som ett abstrakt farebrott.

Det är, som även utredningen pekar på, förenat med bevisvårigheter att i det enskilda fallet styrka ett orsakssamband mellan en uppmaning och ett självmord eller självmordsförsök.

Bevissvårigheterna innebär att lagstiftningen riskerar att bli ineffektiv. Till detta kommer, som utredningen anför, att uppmaningen i sig utgör en betydande kränkning även när det inte i det enskilda fallet finns en fara för att den uppmanade begår självmord eller försöker att begå självmord.

Personer som är drabbade av psykisk ohälsa har ofta en nedsatt förmåga att värdera information och värja sig mot andra som försöker påverka dem. Det kan därför antas att en uppmaning att begå självmord som riktas till en sårbar person typiskt sett medför en fara för att personen går från tanke till handling. Framför allt detta talar starkt för att i stället utforma brottet som ett abstrakt farebrott. En sådan konstruktion av brottet innebär, till skillnad från utredningens förslag, att det är det kränkande och typiskt farliga i att uppmana eller påverka någon att begå självmord som bestraffas. Någon bevisning om att gärningen lett till en fara för självmord eller självmordsförsök i det enskilda fallet behöver inte presenteras. I stället räcker det att omständigheterna är sådana att gärningen typiskt sett hade kunnat leda till ett självmord eller ett självmordsförsök.

Mot denna bakgrund bedömer regeringen sammanfattningsvis att brottet i stället bör utformas som ett abstrakt farebrott.

Språklig utformning

En följd av bedömningen att brottet bör utformas som ett abstrakt farebrott i stället för ett konkret farebrott är att en annan språklig utformning än den som utredningen föreslår bör övervägas.

Ett vanligt sätt att formulera ett abstrakt farebrott är att gärningen är ägnad att medföra den oönskade effekten. Det sättet att avgränsa straffansvaret bedöms lämpligt även när det gäller uppmaning till självmord.

Det som gärningen ska vara ägnad att innebära är en fara för att den uppmanade går till handling, dvs. att ett självmord eller ett självmordsförsök inträffar. Rekviset bör därför formuleras så att gärningen är ägnad att medföra en fara för sådan handling. I det torde de situationerna omfattas där någon fara ännu inte existerar, men uppmaningen är ägnad att framkalla en fara för självmord, de fall där faran redan existerar, men uppmaningen är ägnad att förstärka sådan fara samt slutligen de fall där det redan finns en fara för att den uppmanade begår självmord och uppmaningen är ägnad att vidmakthålla den faran. Något skäl för att, som *Svea hovrätt* föreslår, ta med samtliga dessa uttryck i lagtexten finns därför inte.

För att straffansvaret inte ska bli för vitt krävs emellertid att det finns omständigheter i det enskilda fallet som innebär att det finns en förhöjd fara för ett självmord. Liksom utredningen föreslår bör det därför för straffansvar krävas att det varit fråga om en inte obetydlig fara för självmord.

Närmare om farebedömningen

Omständigheter som medför att det finns en inte obetydlig fara för självmord kan avse såväl målsägandens personliga förhållanden som sammanhanget i vilket uppmaningen eller påverkan görs. Det ska vara fråga om omständigheter som innebär att den uppmanade typiskt sett är mer mottaglig för uppmaningen eller påverkan, än om omständigheterna inte hade förelegat. Att den uppmanade lider av psykisk ohälsa eller av någon annan anledning kan anses sårbar för den typ av uppmaningar och

påverkan som straffbestämmelsen omfattar kan t.ex. innebära att det finns sådana omständigheter som innebär att faran för ett självmord inte är obetydlig. Det ska dock inte utgöra en förutsättning att den uppmanade lider av en depression eller psykisk sjukdom. En helhetsbedömning utifrån samtliga kända relevanta omständigheter ska göras. Även den uppmanades ålder kan ha betydelse. Som utredningen lyfter fram kan en uppmaning till en minderårig i många fall vara särskilt skadlig, i synnerhet om uppmaningen görs av någon som intar en förtroendeställning till den uppmanade.

Hur farebedömningen ska göras i det enskilda fallet är ytterst en fråga för rättstillämpningen, men liksom vid andra abstrakta farebrott bör domstolen, utifrån den utredning som presenteras i målet bedöma om gärningen under de givna förutsättningarna är tillräcklig för att vara ägnad att framkalla den effekt som förutsätts för straffansvar, dvs. om gärningen typiskt sett är tillräcklig för att framkalla en inte obetydlig fara för ett självmord. I prövningen bör också vad som framkommit av utredningen om målsägandens tillmätas betydelse, t.ex. målsägandens sårbarhet. Vad domstolen har att ta ställning till är dock reaktioner som är typiska för en sådan person. Den konkreta målsägandens upplevelse blir alltså inte utslagsgivande om reaktionen framstår som avvikande i förhållande till hur domstolen bedömer att en person i allmänhet skulle reagerat i den givna situationen.

Uppsåt

För straffansvar för uppmaning till självmord ska krävas att gärningspersonen har begått gärningen med uppsåt till de omständigheter som innebär att gärningen har utgjort en uppmaning eller annan psykisk påverkan mot någon att begå självmord. När det gäller farebedömningen bör det vara tillräckligt att gärningspersonen har uppsåt till de omständigheter som domstolen lägger till grund för bedömningen att det typiskt sett förelegat en inte obetydlig fara för självmord.

Oaktsamhetsansvar

Även om de bevisvärigheter som flera remissinstanser pekar på blir mindre framträdande om uppmaning till självmord utformas som ett abstrakt farebrott i stället för ett konkret farebrott kommer det många gånger att vara svårt att föra i bevis att den som uppmanar en person att begå självmord har haft uppsåt till de omständigheter som gör att faran för självmord i det enskilda fallet inte har varit obetydlig. Mot den bakgrunden och då en uppmaning till någon att begå självmord kan få mycket allvarliga konsekvenser anser regeringen, liksom utredningen och de flesta remissinstanser, att straffansvaret bör omfatta även de fall då gärningspersonen inte har haft uppsåt till, men varit oaktsam beträffande de omständigheter som gör att faran för självmord inte har varit obetydlig. Det ska dock även i dessa fall krävas att gärningspersonen har uppsåt till de omständigheter som innebär att gärningen har utgjort en uppmaning eller annan psykisk påverkan mot någon att begå självmord. När det gäller *Justitiekanslerns* påpekande om att oaktsamhetsansvar i regel är förbehållet brott med betydligt högre straffvärden än den nu förslagna straffbestämmelsen kan framhållas att det uppsåtliga brottet föreslås ha en straffskala som sträcker

sig mellan fängelseminimum och två år, medan det oaktsamma brottet föreslås ha straffskalan böter eller fängelse i sex månader (se under rubriken Straffskalan nedan). Förhållandet mellan det uppsåtliga brottet och oaktsamhetsbrottet är därmed detsamma som mellan det uppsåtliga brottet misshandel (3 kap. 5 § brottsbalken) och oaktsamhetsbrottet vållande till kroppskada eller sjukdom (3 kap. 8 § första stycket brottsbalken).

En allmän oaktsamhetsbedömning ska göras. Någon kvalificerad form av oaktsamhet bör inte krävas. Oaktsamheten kan vara antingen medveten eller omedveten. Straffansvar vid medveten oaktsamhet omfattar det fallet att gärningspersonen misstänker att det föreligger sådana omständigheter som innebär att det föreligger en inte obetydlig fara för självmord, t.ex. att målsäganden lider av psykisk ohälsa. Straffansvar vid omedveten oaktsamhet omfattar det fallet att gärningspersonen inte misstänker att det föreligger sådana omständigheter, men borde ha gjort det. I dessa fall krävs det för ansvar att det finns något som gärningspersonen kunde ha gjort för att komma till insikt och att det också är något som denne borde ha gjort. Samtliga för gärningspersonen iakttagbara omständigheter som inträffat, eller förhållanden som förelegat, vid tidpunkten för gärningen ska beaktas. Enligt grundläggande straffrättsliga principer är det åklagaren som har den fulla bevisbördan för att ett brott har begåtts. Detta bör självklart gälla även för gärningspersonens oaktsamhet i fråga om de omständigheter som inneburit att det typiskt sett funnits en inte obetydlig fara för självmord.

Som utredningen föreslår bör den oaktsamma formen av uppmaning till självmord få en egen brottsbeteckning. Utredningen föreslår att brottet ska benämnas oaktsam uppmaning till självmord. *Malmö tingsrätt* anser att brottsbeteckningen är missvisande eftersom det inte är uppmaningen som är oaktsam. Regeringen kan ha viss förståelse för den invändningen, men anser inte att det utgör ett tillräckligt starkt skäl för att överväga en annan benämning av brottet.

Straffskalan

För uppmaning till självmord föreslår utredningen att straffet ska vara fängelse i högst två år. För oaktsam uppmaning till självmord föreslås straffet vara böter eller fängelse i högst sex månader. Ingen remissinstans invänder mot de föreslagna straffskalorna. Regeringen gör också bedömningen att straffskalorna medger en nyanserad och väl avvägd straffmätning. Straffet för uppmaning till självmord bör därför vara fängelse i högst två år och för oaktsam uppmaning till självmord, böter eller fängelse i högst sex månader.

När det gäller *Länsstyrelsen i Östergötlands läns* synpunkter avseende uppmaningar som begås mot en person med en intellektuell funktionsnedsättning eller av en närstående kan bestämmelsen om försvårande omständigheter i 29 kap. 2 § brottsbalken nämnas. Som försvårande omständigheter ska enligt punkterna 3 och 8 särskilt beaktas om den tilltalade utnyttjat någon annans skyddslösa ställning eller svårigheter att värja sig samt om brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person. De omständigheter som länsstyrelsen lyfter fram kan således beaktas som försvårande vid bedömningen av straffvärdet för brottet. Enligt punkt 7 i samma bestämmelse ska även som försvårande omständighet beaktas bl.a. om ett motiv för brottet

varit att kränka en person på grund av personens etniska ursprung, könsöverskridande identitet eller uttryck.

Med anledning av påpekandet från *Västra Götalandsregionens Kompetenscentrum om våld i nära relationer* avseende vikten av att anpassa straffet till brottet när det finns en hederskontext kan nämnas den nya särskilda straffskärpningsgrund som infördes den 1 juli 2020 (se prop. 2019/20:131). Enligt den nya straffskärpningsgrunden ska, vid bedömningen av straffvärdet, beaktas om ett motiv för brottet varit att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grups heder (29 kap. 2 § 10 brottsbalken).

En straffbestämmelse är förenlig med grundläggande fri- och rättigheter

I 2 kap. regeringsformen finns bestämmelser om grundläggande fri- och rättigheter, bl.a. yttrande- och informationsfriheten. Yttrandefriheten innebär en frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor. Informationsfriheten innebär en frihet att inhämta och ta emot upplysningar samt att i övrigt ta del av andras yttranden. Motsvarande rättigheter finns i artikel 10 i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) som gäller som lag i Sverige (lagen [1994:1219] om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna). Av 2 kap. 19 § regeringsformen följer vidare att lag eller annan föreskrift inte får meddelas i strid med Sveriges åtaganden på grund av Europakonventionen.

I såväl regeringsformen som Europakonventionen ges möjlighet att under vissa förutsättningar begränsa yttrande- och informationsfriheten. Begränsningar får enligt regeringsformen göras genom lag och endast för att tillgodose ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle och inte gå utöver vad som är nödvändigt eller utgöra ett hot mot den fria åsiktsbildningen (2 kap. 20 och 21 §§ regeringsformen). Därutöver uppställs i 2 kap. 23 § regeringsformen ett antal särskilda begränsningsändamål för yttrande- och informationsfriheten, bl.a. förebyggandet och beivrandet av brott. I övrigt får begränsningar av yttrandefriheten och informationsfriheten göras endast om särskilt viktiga skäl föranleder det. Vid bedömningen av vilka begränsningar som får göras ska särskilt beaktas vikten av vidaste möjliga yttrandefrihet och informationsfrihet i politiska, religiösa, fackliga, vetenskapliga och kulturella angelägenheter. Begränsningar som föreskrivs i lag får enligt Europakonventionen göras om de är nödvändiga med hänsyn till bl.a. förebyggande av oordning eller brott samt till skydd för hälsa eller moral (artikel 10 punkt 2).

Förslaget om en särskild straffbestämmelse för uppmaning till självmord syftar till att skydda personer från den form av kränkande och hänsynslösa beteende som det innebär att uppmana eller på annat sätt utöva psykisk påverkan mot en annan människa att ta sitt liv. Intresset av att skydda inte minst utsatta grupper, som unga och personer som lider av psykisk ohälsa, från sådana handlingar väger enligt regeringens mening tungt. Däremot är avsikten inte att förhindra ett allmänt utbyte av information kring frågor om självmord. Som framgår ovan är straffbestämmelsen således inte

avsedd att omfatta allmänna diskussioner om självmord och inte heller s.k. självmordsmanualer som sådana eller liknande material.

Regeringen bedömer att det inte finns några mindre ingripande åtgärder som framstår som lika effektiva som en kriminalisering och att förslaget också kan förväntas leda till att förekomsten av den här sortens handlingar minskar. Sammanfattningsvis anser regeringen, liksom utredningen, att de ändamål som ligger bakom förslaget är godtagbara för att begränsa den enskildes yttrande- och informationsfrihet enligt såväl regeringsformen som Europakonventionen och att intresset av att skydda personer från sådant kränkande och hänsynslöst beteende som det är fråga om väger tyngre än den rättighetsbegränsning förslaget innebär för enskilda. Kriminaliseringen går inte utöver vad som är nödvändigt och utgör inte ett hot mot den fria åsiktsbildningen. Den föreslagna straffbestämmelsen bedöms därför vara förenlig med regeringsformen och Europakonventionen.

Bestämmelsens förhållande till andra straffbestämmelser

Några remissinstanser efterfrågar ytterligare vägledning om de föreslagna straffbestämmelsernas relation till andra straffbestämmelser, t.ex. bestämmelserna om vållande till annans död och vållande till kroppsskada och ofredande (3 kap. 7 och 8 §§ och 4 kap. 7 § brottsbalken).

Enligt regeringens mening bör sedvanliga konkurrensregler tillämpas. De innebär som utgångspunkt att ett brott som innebär att en viss skada har inträtt har företräde framför ett farebrott (se Asp m.fl., 2013, Kriminalrättens grunder. Iustus. 2 uppl. Uppsala s. 485). Om omständigheterna vid en straffbar uppmaning till självmord är sådana att rekvisiten för vållande till annans död eller kroppsskada är uppfyllda bör det därför som regel inte samtidigt dömas för uppmaning till självmord.

Som framgår av avsnitt 4.2 förutsätts i förarbetena till den lydelse av ofredandebrottet som trädde i kraft den 1 januari 2018 att uppmaning till självmord under vissa omständigheter kan utgöra ofredande. Det i denna lagrådsremiss föreslagna nya brottet som direkt tar sikte på uppmaning till självmord bör, även med hänsyn till den strängare straffskalan, som utgångspunkt ha företräde framför ofredande. Enligt regeringens mening finns det inte skäl att, som *Åklagarmyndigheten* föreslår, placera den föreslagna straffbestämmelsen före bestämmelsen om ofredande i 4 kap. brottsbalken.

Brott enligt 4 § lagen (2010:299) om straff för offentlig uppmaning, rekrytering och utbildning avseende terroristbrott och annan särskilt allvarlig brottslighet och uppmaning till självmord får anses ha olika skyddsintressen. Det talar för att det bör dömas för båda brotten i brottskonkurrens.

Behov av följdändringar

Åklagarmyndigheten och *Socialstyrelsen* anser att det framför allt på grund av den bevisning som kan komma att krävas kan uppstå ett behov av ändringar i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), förkortad OSL, samt patientsäkerhetslagen (2010:659).

Vid prövningen av om det förelegat en inte obetydlig fara för självmord kan uppgifter från hälso- och sjukvården vara relevanta. Sådana uppgifter är som utgångspunkt skyddade av sekretess och förutsätter sekretess-

brytande bestämmelser för att lämnas ut, den enskilde kan t.ex. samtycka till att uppgifterna lämnas ut (10 kap. 1 §, 12 kap. 2 § och 25 kap. 1 § OSL). Kan den enskildes samtycke inte inhämtas på grund av att denne tagit sitt liv kan uppgifterna ändå, under vissa förutsättningar, lämnas ut. Så kan ske dels om det finns skäl att anta att den avlidne inte hade motsatt sig att uppgifterna lämnades ut, dels om sekretessen inte krävs för att skydda de efterlevande (se t.ex. rättsfallen RÅ 2007 ref. 16 och NJA 1987 s. 724).

Som framgår ovan krävs inte att den uppmanade lider av depression eller psykisk sjukdom för att särskilda omständigheter ska anses föreligga. Det är i stället tillräckligt att det finns omständigheter som innebär att den uppmanade är mer mottaglig för uppmaningen eller påverkan, än om omständigheterna inte hade förelegat. Ofta torde det därför vara tillräckligt med vittnesmål från t.ex. den uppmanades anhöriga.

Även med beaktande av detta kan, med hänsyn till det föreslagna brottets natur, inte uteslutas att det efter utvärdering av tillämpningen av bestämmelsen kan uppstå ett behov av ändringar i bl.a. offentlighets- och sekretesslagen. Frågan får då hanteras i särskild ordning.

Allmänt åtal och preskription

Att ett brott hör under allmänt åtal innebär att åklagaren har såväl en rätt som en skyldighet att väcka åtal. Detta förutsätter att åklagaren på objektiva grunder bedömer att ett åtal kan leda till en fällande dom. Regeringen delar utredningens bedömning att den föreslagna bestämmelsen bör omfattas av allmänt åtal enligt reglerna i 20 kap. rättegångsbalken. Någon lagändring för att uppnå det krävs inte. Liksom utredningen anser, finns heller inget skäl att särreglera brotten när det gäller preskription.

4.4 Straffrihet för mindre allvarliga fall

Regeringens förslag: Om gärningen med hänsyn till omständigheterna är mindre allvarlig, ska det inte dömas till ansvar.

Utredningens förslag stämmer i sak överens med regeringens. Utredningen föreslår att straffansvar inte ska dömas ut om det bedöms vara oskäligt.

Remissinstanserna: En klar majoritet av remissinstanserna tillstyrker eller invänder inte mot utredningens förslag om ansvarsfrihet.

Svea hovrätt ifrågasätter om det är nödvändigt med en särskild undantagsregel utöver bestämmelsen om påföljdseftergift i 29 kap. 6 § brottsbalken. Hovrätten anser vidare att det inte är lämpligt att det straffbara området blir beroende av en allmän skälighetsbedömning. Om ett undantag ska införas bör det i stället utformas så att ringa fall inte ska leda till ansvar.

Skälen för regeringens förslag

Ett undantag om ansvarsfrihet bör införas

Som utredningen anför kan det finnas situationer där straffansvar för en uppmaning till självmord framstår som oskäligt. Det kan t.ex. vara fråga om att en närstående till en person med psykisk ohälsa som lever under stor press i en desperat situation uttrycker sig på ett sätt som faller inom ramen för den föreslagna bestämmelsens tillämpningsområde. Det kan också vara fråga om två personer som lever i en destruktiv relation där den ena personen vid upprepade tillfällen hotar med att ta livet av sig och den andra i en uppgiven situation uppmanar den personen att göra det. Regeringen anser mot den bakgrunden att vissa gärningar inte bör leda till straffansvar.

När det gäller *Svea hovrätts* synpunkt i fråga om behovet av en särskild bestämmelse om straffrihet framgår av 29 kap. 6 § brottsbalken att påföljdseftergift ska meddelas om det med hänsyn till någon av de omständigheter som anges i 5 § är uppenbart oskäligt att döma till påföljd. Till exempel kan gärningspersonens personliga situation beaktas (29 kap. 5 § 9 brottsbalken). Bestämmelsen om påföljdseftergift tar enbart sikte på gärningspersonens personliga förhållanden eller förhållanden som inträffat efter brottet. Bestämmelsen innebär vidare inte att gärningspersonen frikänns, utan bara att påföljd inte döms ut. Avsikten med en undantagsregel bör enligt regeringens mening i stället vara att vissa gärningar inte ska omfattas av straffansvar. Regeringen bedömer därför att det finns skäl att införa en särskild ansvarsfrihetsregel, som bör omfatta såväl det uppsåtliga som det oaktsamma brottet.

Utformningen av ansvarsfrihetsregeln

Regeringen delar *Svea hovrätts* uppfattning att det inte kan anses lämpligt att låta det straffbara området bli beroende av en allmän skälighetsbedömning. Ansvarsfrihetsregeln bör i stället formuleras så att det inte ska dömas till ansvar om gärningen med hänsyn till omständigheterna varit mindre allvarlig. Bedömningen av vilka gärningar som ska anses vara mindre allvarliga ska göras utifrån en helhetsbedömning av samtliga omständigheter.

4.5 Försök, förberedelse och stämpling bör inte kriminaliseras

<p>Regeringens bedömning: Försök, förberedelse eller stämpling till uppmaning till självmord eller oaktsam uppmaning till självmord bör inte kriminaliseras.</p>

Utredningens bedömning stämmer överens med regeringens.

Remissinstanserna: Remissinstanserna yttrar sig inte i fråga om bedömningen.

Skälen för regeringens bedömning: Ansvar för försök, förberedelse eller stämpling till brott förutsätter enligt 23 kap. 1 och 2 §§ brottsbalken ett särskilt stadgande om att sådana brottsformer omfattas av dessa bestäm-

melser. Uppmaning till självmord och oaktsam uppmaning till självmord föreslås utformas som abstrakta farebrott, vilket innebär att gärningen som utgångspunkt inte kan påbörjas utan att hela gärningen begås. Det finns vidare inte någon effekt som kan utebli, eftersom någon effekt inte förutsätts för straffbarhet. Att kriminalisera försök skulle dessutom få mycket begränsad praktisk betydelse med hänsyn till svårigheterna att bevisa brott i ett så tidigt skede. Det är därför inte ändamålsenligt att kriminalisera försök till uppmaning till självmord eller oaktsam uppmaning till självmord. Uppmaning till självmord och oaktsam uppmaning till självmord bör därmed inte heller kriminaliseras på förberedelse- eller stämplingsstadiet.

4.6 Olaga förföljelse bör omfatta uppmaning till självmord

Regeringens förslag: Uppmaning till självmord och oaktsam uppmaning till självmord bör ingå i uppräkningslistan av brott som kan utgöra olaga förföljelse.

Regeringens bedömning: Uppmaning till självmord och oaktsam uppmaning till självmord kommer att omfattas av fridskränkingsbrotten utan att det krävs några särskilda lagstiftningsåtgärder.

Utredningens förslag och bedömning stämmer delvis överens med regeringens. Utredningen föreslår att olaga förföljelse ska omfatta endast uppsåtlig uppmaning till självmord.

Remissinstanserna: Remissinstanserna yttrar sig inte i fråga om förslaget eller bedömningen.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Bestämmelsen om olaga förföljelse i 4 kap. 4 b § brottsbalken innehåller straffansvar för förföljelse som består i upprepade brottsliga gärningar mot en och samma person. Den syftar till att förstärka det straffrättsliga skyddet mot trakasserier och förföljelse och att åstadkomma en straffmätning som återspeglar brottslighetens allvar när det upprepade brottsliga handlandet utgör en särskild kränkning av målsägandens integritet.

Regeringen anser, liksom utredningen, att uppmaning till självmord, är en typ av gärning som kan tänkas förekomma när någon förföljer och trakasserar en annan person. Uttalanden med innebörd att någon ska ta sitt liv kan förekomma i ett förföljelsebeteende eftersom syftet är att kränka och psykiskt skada den utsatta personen. Detta får anses gälla såväl den som har haft uppsåt till de omständigheter som gör att faran för självmord i det enskilda fallet inte har varit obetydlig som den som varit oaktsam till dessa omständigheter. Straffbestämmelsen om olaga förföljelse bör därför utvidgas till att omfatta uppmaning till självmord och oaktsam uppmaning till självmord.

Brotten grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning omfattar bl.a. brott enligt 4 kap. brottsbalken. Uppmaning till självmord och oaktsam uppmaning till självmord kommer med hänsyn till den föreslagna placeringen därför att ingå i fridskränkingsbrotten utan att det behöver göras några lagändringar.

5 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Regeringens förslag: Lagändringarna ska träda i kraft den 1 maj 2021.

Regeringens bedömning: Det krävs inte några övergångsbestämmelser med anledning av förslagen.

Utredningens förslag och bedömning stämmer överens med regeringens utom när det gäller ikraftträdandedatumet. Utredningen föreslår att lagändringarna ska träda i kraft den 1 januari 2021.

Remissinstanserna: *Linköpings universitet – Barnafrid* och *Stiftelsen Allmänna Barnhuset* tillstyrker förslaget och bedömningen.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Lagändringarna bör träda i kraft så snart som möjligt. Det föreslås därför att ändringarna träder i kraft den 1 maj 2021.

Några särskilda övergångsbestämmelser behövs inte. Av 5 § första stycket lagen (1964:163) om införande av brottsbalken följer att ingen får dömas för en gärning som inte var straffbar när den begicks. Vidare följer av 5 § andra stycket att straff ska bestämmas efter den lag som gällde när gärningen företogs om inte annan lag gäller då dom meddelas som leder till frihet från straff eller ett lindrigare straff.

6 Konsekvenser av förslagen

Regeringens bedömning: Förslaget om uppmaning till självmord medför endast begränsade kostnader för rättsväsendets myndigheter och kan hanteras inom myndigheternas befintliga ramar.

Utredningens bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: *Domstolsverket* framför att anslaget för Sveriges domstolar redan är underfinansierat och att det, liksom anslaget Rättsliga biträden, behöver tillskjutas medel med anledning av utredningens förslag. *Kriminalvården* anser att det kommer uppstå kostnader för myndigheten med anledning av förslaget om uppmaning till självmord. *Polismyndigheten* bedömer att förslaget om uppmaning till självmord kommer att kräva utbildningsinsatser och att anmälningarna kommer uppgå till ett högre antal än det som utredningen bedömt.

Skälen för regeringens bedömning

Ekonomiska konsekvenser för rättsväsendets myndigheter

Eftersom förslaget om straffansvar för uppmaning till självmord innebär att en ny straffbestämmelse införs, är det svårt att närmare uppskatta vilka kostnadsökningar som kan uppkomma med anledning av förslaget. Förslaget kommer dock enligt regeringens uppskattning inte leda till några betydande volymer när det gäller förundersökning, rättegång och fällande domar. Regeringen anser därför, till skillnad från vad *Domstolsverket*

anför, att de ökade kostnaderna med anledning av förslaget bör kunna hanteras inom de befintliga anslagen för 1:5 Sveriges Domstolar och 1:12 Rättsliga biträden m.m. Till skillnad från *Polismyndigheten* instämmer regeringen också i utredningens bedömning att det i ett inledande skede inte borde röra sig om mer än ett tiotal ärenden per år. Antalet fängelsestraff kan också förväntas bli lågt. I detta skede bör det alltså inte uppstå kostnader för Kriminalvården eller Polismyndigheten som inte kan hanteras inom ram. När det gäller *Polismyndighetens* synpunkt om behovet av utbildningsinsatser, kan även kostnaderna för sådana insatser hanteras inom ram. Regeringen gör därför, i likhet med utredningen, bedömningen att de eventuella kostnader som kan uppstå för rättsväsendets myndigheter är marginella och kan hanteras inom myndigheternas befintliga ramar.

Övriga konsekvenser

En kriminalisering av uppmaning till självmord kan förväntas avhålla vissa personer från att utöva sådana påtryckningar. På lång sikt kan en minskad utsatthet i sin tur minska risken för att själv utveckla destruktiva beteenden, exempelvis att utsätta andra för våld och kränkningar. Brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet kan således i viss mån påverkas av lagrådsremissens förslag.

Regeringen bedömer också, liksom utredningen, att vissa av de särskilt utsatta grupper som nämns i avsnitt 4.1, i viss mån kan komma att få ett förstärkt straffrättsligt skydd med anledning av förslaget. Med hänsyn till att bl.a. personer utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck kan förväntas få ett visst förstärkt straffrättsligt skydd bidrar förslaget även till att uppnå det sjätte jämställdhetspolitiska delmålet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra (delmålet omfattar hedersrelaterat våld och förtryck). Förslaget bedöms vidare bidra till att säkerställa barnets rättigheter i enlighet med FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen), t.ex. framgår av artikel 19 att alla lämpliga lagstiftningsåtgärder ska vidtas för att skydda barnet mot bl.a. alla former av fysiskt och psykiskt våld. Förslaget kan alltså sägas stärka skyddet för barn som utsätts för trakasserier och psykisk misshandel.

7 Författningskommentar

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

4 kap.

4 b § Den som förföljer en person genom brottsliga gärningar som utgör

1. misshandel enligt 3 kap. 5 § eller försök till sådant brott som inte är ringa,
2. olaga tvång enligt 4 kap. 4 § första stycket,
3. olaga hot enligt 4 kap. 5 § första stycket,
4. hemfridsbrott eller olaga intrång enligt 4 kap. 6 §,
5. kränkande fotografering enligt 4 kap. 6 a §,
6. olovlig identitetsanvändning enligt 4 kap. 6 b §,
7. olaga integritetsintrång enligt 4 kap. 6 c §,

- 8. ofredande enligt 4 kap. 7 §,
- 9. *uppmaning till självmord eller oaktsam uppmaning till självmord enligt 4 kap. 7 a §,*
- 10. sexuellt ofredande enligt 6 kap. 10 §,
- 11. skadegörelse enligt 12 kap. 1 § eller försök till sådant brott,
- 12. ringa skadegörelse enligt 12 kap. 2 §, eller
- 13. överträdelse av kontaktförbud med elektronisk övervakning eller överträdelse av kontaktförbud enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud döms, om var och en av gärningarna har utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet, för olaga förföljelse till fängelse i högst fyra år.

I paragrafen regleras straffansvaret för olaga förföljelse. Paragrafen tillförs en ny punkt, *punkt 9*, som utvidgar tillämpningsområdet till att även omfatta gärningar enligt straffbestämmelsen i 7 a § om uppmaning till självmord och oaktsam uppmaning till självmord. Övervägandena finns i avsnitt 4.6.

7 a § Den som uppmanar eller på annat sätt utövar psykisk påverkan mot någon att begå självmord döms, om gärningen är ägnad att medföra en inte obetydlig fara för en sådan handling, för uppmaning till självmord till fängelse i högst två år.

Den som begår en gärning som avses i första stycket och inte har uppsåt till men är oaktsam beträffande de omständigheter som innebär att gärningen är ägnad att medföra en inte obetydlig fara för självmord, döms för oaktsam uppmaning till självmord till böter eller fängelse i högst sex månader.

Om en gärning enligt första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna är mindre allvarlig, ska det inte dömas till ansvar.

I paragrafen, som är ny, regleras straffansvaret för uppmaning till självmord (första stycket) och oaktsam uppmaning till självmord (andra stycket). I paragrafens tredje stycke finns en ansvarsfrihetsregel. Övervägandena finns i avsnitt 4.

Enligt *första stycket* döms den som uppmanar eller på annat sätt utövar psykisk påverkan mot någon att begå självmord för uppmaning till självmord, om gärningen är ägnad att medföra en inte obetydlig fara för en sådan handling. En uppmaning kan anses föreligga även om inte ordet självmord uttalas. Det är tillräckligt att det framgår av innehållet i uttalandet eller omständigheterna i övrigt att det är det som åsyftas. En uppmaning till någon som står på en bro om att hoppa omfattas alltså av straffansvaret även om ordet självmord inte uttalas. Uppmaningen kan ske såväl muntligen som i skrift, t.ex. genom meddelanden i sociala medier.

Med att på annat sätt utöva psykisk påverkan avses annat än direkta muntliga eller skriftliga uppmaningar till självmord. Det kan bl.a. handla om att på ett utförligt sätt ge instruktioner till en person om en specifik metod att begå självmord, t.ex. genom att skicka en s.k. självmordsmanual till en annan person.

Det kan dock normalt inte anses utgöra psykisk påverkan att av medkänsla tillhandahålla smärtstillande medicin som i en hög dos kan leda till döden till en nära anhörig som redan har fattat ett självständigt och otvetydigt beslut att avsluta sitt liv.

Straffbestämmelsen är begränsad till att avse uttalanden eller annan påverkan som tar sikte på handlingar som typiskt sett kan räknas till självmord eller självmordsförsök och omfattar inte andra former av själv-

skadebeteenden. Vidare omfattas inte allmänna diskussioner om självmord, såsom en diskussion mellan en läkare och en patient eller sådana samtal mellan närstående.

Att gärningen ska vara ägnad att medföra en inte obetydlig fara för ett självmord innebär att åklagaren inte behöver bevisa att uppmaningen eller påverkan i det enskilda fallet inneburit en sådan fara för självmord. Det är i stället tillräckligt att gärningen typiskt sett inneburit en inte obetydlig fara för självmord. Vid den bedömningen blir de faktiska förhållandena runt uppmaningen samt de personliga förhållandena och hälsotillståndet för den som mottar uppmaningen avgörande.

Exempel på omständigheter som kan leda till bedömningen att det typiskt sett finns en inte obetydlig fara för självmord är att den som mottar uppmaningen lider av psykisk ohälsa eller av någon annan anledning kan anses befinna sig i en sårbar situation. Det är dock inte en förutsättning att den uppmanade lider av en depression eller psykisk sjukdom. En helhetsbedömning utifrån samtliga kända relevanta omständigheter ska göras. Även den uppmanades ålder ska beaktas. En uppmaning till en minderårig kan i många fall vara särskilt skadlig, i synnerhet om uppmaningen görs av någon som intar en förtroendeställning till den uppmanade.

Det krävs att gärningspersonen har uppsåt till uppmaningen och de omständigheter som läggs till grund för bedömningen av att det funnits en inte obetydlig fara för självmord, t.ex. målsägandens psykiska ohälsa. Däremot krävs inte att gärningspersonen haft uppsåt till att dessa omständigheter inneburit att det förelegat en inte obetydlig fara för självmord.

Straffet är fängelse i högst två år. Vid bedömningen av gärningens straffvärde får gärningar som riktats mot en särskilt sårbar eller ung målsägande typiskt sett anses som allvarligare än gärningar där så inte är fallet.

Brottet bör i många fall kunna vara av sådan art att det finns skäl för att bestämma påföljden till fängelse även om straffvärdet i sig eller tidigare brottslighet inte talar för det. Som alltid behöver det dock göras en bedömning från fall till fall och graden av de skäl som talar för fängelse kan skilja sig åt.

I *andra stycket* regleras straffansvar för de fall där gärningspersonen inte haft uppsåt till men varit oaktsam beträffande de omständigheter som lett till bedömningen att det funnits en inte obetydlig fara för självmord.

Oaktsamheten kan vara antingen medveten eller omedveten. Straffansvar vid medveten oaktsamhet omfattar det fallet att gärningspersonen misstänker att det föreligger sådana omständigheter som innebär att det finns en inte obetydlig fara för självmord, t.ex. att målsäganden lider av psykisk ohälsa. Straffansvar vid omedveten oaktsamhet omfattar det fallet att gärningspersonen inte misstänker att det föreligger sådana omständigheter, men borde ha gjort det. I dessa fall krävs det för ansvar att det finns något som gärningspersonen kunde ha gjort för att komma till insikt och att det också är något som denne borde ha gjort.

Straffet är böter eller fängelse i högst sex månader.

Enligt *tredje stycket* ska en gärning som med hänsyn till omständigheterna är att anse som mindre allvarlig vara fri från ansvar. Exempel på omständigheter som gör gärningen mindre allvarlig kan vara att en närstående, som lever under stor press och i en desperat situation, till en person med psykisk ohälsa, uttrycker sig eller handlar på ett sätt som i och för sig är straffbart enligt första eller andra stycket. Det kan också vara

fråga om två personer som lever i en destruktiv relation där den ena personen vid upprepade tillfällen hotar med att ta livet av sig och den andra i en uppgiven situation uppmanar den personen att göra det. Ansvarsfrihetsregeln är dock avsedd att tillämpas restriktivt.

Sammanfattning av betänkandet Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord (SOU 2019:32)

Uppdraget

Utredningen har haft regeringens uppdrag att överväga ett straffrättsligt ansvar för uppmaning eller annan psykisk påverkan att begå självmord. Utredningen ska inom ramen för detta uppdrag:

- analysera och redogöra för vilket straffansvar som i dag finns för den som uppmanar någon annan att begå självmord samt analysera behovet av en särskild kriminalisering för uppmaning eller annan psykisk påverkan att begå självmord, och
- oavsett ställningstagande i sak föreslå hur en sådan kriminalisering bör vara utformad och lämna fullständiga författningsförslag.

Utredningens bedömningar och förslag

En straffbestämmelse om uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord bör införas

Utredningen föreslår att det införs en ny straffbestämmelse om uppmaning till självmord i fjärde kapitlet brottsbalken. Den nya bestämmelsen innebär ett särskilt straffansvar för den som hetsar, uppmanar eller på annat sätt utövar psykisk påverkan mot någon att begå självmord, och det till följd av särskilda omständigheter har funnits en inte obetydlig risk för att agerandet skulle leda till sådan handling.

Det svenska samhället har genom den nollvision som antogs av riksdagen år 2008 förklarat att självmord är något som i möjligaste mån ska förhindras och förebyggas. Självmord ska ses som psykologiska olycksfall som samhället har ett ansvar för att motverka, på liknande sätt som trafikolyckor och andra olycksfall. Självmord är en komplex företeelse som kräver insatser på många olika nivåer, vilket i sin tur kräver stor kunskap och samverkan mellan olika aktörer. Den suicidala process som många självmordsnära personer enligt klinisk erfarenhet går igenom är något som måste förstås för att denna fråga ska kunna hanteras på rätt sätt. Ett självmord är sällan ett resultat av en rationell beslutsprocess. Det är tvärtom ofta så att en självmordsnära person är mycket ambivalent inför att ta sitt liv. På samma gång som ett avslut av livet planeras, kan sådant som handlar om att livet ska fortsätta ta lika stor plats i medvetandet. Att uppmana någon till självmord är ett beteende som föranleder påtaglig fara eller skada. Det saknas alternativa sanktioner eller mindre ingripande metoder för att stävja uppmaningar till självmord. Beteendet är hänsynslöst och klandervärdigt på den nivå som krävs för att överväga en kriminalisering. Gärningen riktas mot grundläggande värden som rätten till liv och hälsa, vilket är att betrakta som legitima skyddsintressen som väger mycket

tungt. Ur ett samhällsperspektiv anser utredningen att en kriminalisering bör betraktas som effektiv. Intresset av att kriminalisera sådana angrepp är så pass starkt att det överväger de motstående intressen det kan komma i konflikt med. Utredningen anser sammantaget att starka skäl talar för en kriminalisering.

Enligt utredningens förslag ska en straffbar uppmaning till självmord vara riktad till en viss person. Uttryckliga uppmaningar med innebörden att någon ska ta livet av sig, kan föranleda straffansvar. Detsamma gäller att hetsa någon till att begå självmord. Var gränsen sedan går när det rör sig om mer subtila uttalanden, blir ytterst en fråga för rättstillämpningen. Här kan sådant som relation, historik och kontext spela in när bedömningen ska göras. Uttalanden som, rent semantiskt, inte uttryckligen innebär en direkt uppmaning kan falla inom det straffbara området om dessa utgör ett led i en psykisk påverkan mot någon att begå självmord. En serie av uppmaningar bör kunna bedömas som en gärning om dessa har ett samband med varandra vad gäller tid och sammanhang. Om en person systematiskt uppmanar en annan att begå självmord, men detta inte uppfyller kriterierna för ett fridskränkingsbrott eller olaga förföljelse i övrigt, ska dessa kunna bedömas som psykisk påverkan i ett sammanhang. Det är utifrån ett sådant resonemang också möjligt att bedöma att någon har ägnat sig åt en psykisk påverkan till självmord, utan att ha formulerat en uttrycklig uppmaning. Det ska inte krävas att just ordet självmord finns med i uttalandet. Alla uttalanden som uppmanar till något som i praktiken betyder att någon ska ta sitt liv ska kunna leda till straffansvar. Detsamma gäller uttalanden som uppmanar till självmordsförsök. För att straffansvar ska komma i fråga, krävas att uppmaningen handlar om sådana handlingar som typiskt sett kan räknas till självmord eller självmordsförsök.

Det finns inte något krav på effekt i den föreslagna straffbestämmelsen, utan straffbudet är utformat som ett konkret farebrott. För straffansvar förutsätts att det till följd av särskilda omständigheter har funnits en inte obetydlig risk för att agerandet skulle leda till handling. Det ska röra sig om en inte obetydlig risk eller fara i det enskilda fallet. Bedömningen kan göras utifrån såväl förhållanden hos den utsatte som omständigheter kopplade till sammanhanget där uppmaningen sker samt hur uppmaningen görs. Exempel på sådana särskilda omständigheter som kan medföra en inte obetydlig risk för handling som är kopplade till den utsattes personliga förhållanden, är att den utsatta personen lider av psykisk ohälsa eller annars är särskilt skör. Vidare kan omständigheten att den utsatta är ung ha betydelse. Så kan särskilt vara fallet om uppmaningen görs av någon som intar en förtroendeställning i relation till den unge.

Särskilda omständigheter kan alltså även vara kopplade till sammanhanget där uppmaningen sker. En uppmaning som sker i en våldsam nära relation kan medföra en påtaglig risk för att uppmaningen ska leda till att den som utsätts agerar på den. Detsamma gäller om uppmaningen eller motsvarande sker för att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder. Det gäller också om uttalandet har gjorts i ett mycket slutet sammanhang eller kontrollerande miljö, alltså inom något som kan betecknas som en sekt. Slutligen kan sättet uppmaningen sker på vara en sådan särskild omständighet som medför en inte obetydlig risk för handling. Uppmaningar som är mycket påträngande och ihärdiga kan medföra en större risk än en enstaka uppmaning som uttalas

utan någon särskild intensitet. Psykisk påverkan som pågår under en längre tid kan också medföra en inte obetydlig risk. En uppmaning som är allmänt hållen torde utgöra en mindre risk för efterföljd än en uppmaning som tar sikte på personliga förhållanden hos den utsatte eller den utsattes känslor. Att gärningar utförs av flera gärningspersoner som agerar tillsammans kan förstärka effekten och skadligheten i uppmaningar till självmord och öka utsattheten hos den som drabbas, vilket medför en högre risk för handling enligt uppmaningarna.

Om uppmaningen har lett till ett självmord eller självmordsförsök bör det prövas om dödsfallet eller kroppsskadan kan falla under bestämmelserna om vållande till annans död eller vållande till kroppsskada. Det kan i sådana fall bli aktuellt att döma för t.ex. uppmaning till självmord och vållande till annans död i konkurrens.

Utredningen föreslår en särskild mildare straffskala för oaktsamt brott. Den som uppmanar någon till självmord och är oaktsam beträffande de särskilda omständigheter som inneburit en inte obetydlig risk för att agerandet skulle leda till sådan handling, ska enligt förslaget dömas för oaktsam uppmaning till självmord. Gärningspersonen måste ha haft uppsåt till själva uppmaningen eller motsvarande, men det räcker med oaktsamhet i förhållande till de särskilda omständigheter som ingår i farerekvisitet. Oaktsamhet kan bli aktuellt framför allt i relation till omständigheter som har med den utsattes personliga förhållanden att göra. Ett exempel är att någon som utsätts för uppmaning till självmord lider av svår psykisk ohälsa, men detta inte är känt för gärningspersonen. Så kan t.ex. vara fallet när någon hetsar en okänd person till självmord via nätforum eller sociala medier.

För uppmaning till självmord döms till fängelse i högst två år, eller i oaktsamma fall till böter eller fängelse i högst sex månader. Av särskild betydelse vid bedömningen av straffvärdet är uppmaningens karaktär, de inblandades personliga förhållanden och sammanhanget den uttalats i.

Utredningen föreslår att vissa gärningar ska undantas från straffansvar. Det ska gälla fall då gärningen begåtts under sådana omständigheter att det skulle framstå som oskäligt att döma till ansvar. I det sammanhanget bör sådana omständigheter som att närstående har levt under stor press p.g.a. en närståendes psykiska ohälsa under lång tid och uttalandet gjorts i en desperat situation, vägas in. Utrymmet för ansvarsfrihet ska emellertid begränsas till de mest uppenbara undantagsfallen, där straffansvar framstår som oskäligt med hänsyn till omständigheterna i anslutning till uttalandet eller uttalandena.

Uppmaning till självmord kommer att kunna ingå i fridskränkningssbrotten om förutsättningarna för straffansvar enligt den bestämmelsen i övrigt är uppfyllda. Genom en föreslagen ändring i bestämmelsen om olaga förföljelse kommer uppmaning till självmord också kunna ingå i det brottet.

Betänkandets lagförslag i relevanta delar

Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken

dels att det i balken ska införas en ny paragraf, 4 kap. 7 a §, av följande lydelse,

dels att 4 kap. 4 b § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

4 b §

Den som förföljer en person genom brottsliga gärningar som utgör
1. misshandel enligt 3 kap. 5 § eller försök till sådant
brott som inte är ringa,

2. olaga tvång enligt 4 kap. 4 § första stycket,

3. olaga hot enligt 4 kap. 5 § första stycket,

4. hemfridsbrott eller olaga intrång enligt 4 kap. 6 §,

5. kränkande fotografering enligt 4 kap. 6 a §,

6. olovlig identitetsanvändning enligt 4 kap. 6 b §,

7. olaga integritetsintrång enligt 4 kap. 6 c §,

8. ofredande enligt 4 kap. 7 §,

*9. uppmaning till självmord
enligt 4 kap. 7 a §,*

9. sexuellt ofredande enligt
6 kap. 10 §,

10. skadegörelse enligt

12 kap. 1 § eller försök till sådant
brott,

11. ringa skadegörelse enligt
12 kap. 2 §, eller

12. överträdelse av kontakt-
förbud med elektronisk över-
vakning eller överträdelse av
kontaktförbud enligt 24 § lagen
(1988:688) om kontaktförbud

döms, om var och en av gärningarna har utgjort led i en upprepad
kränkning av personens integritet, för olaga förföljelse till fängelse i högst
fyra år.

*10. sexuellt ofredande enligt
6 kap. 10 §,*

11. skadegörelse enligt

*12 kap. 1 § eller försök till sådant
brott,*

*12. ringa skadegörelse enligt
12 kap. 2 §, eller*

*13. överträdelse av kontakt-
förbud med elektronisk över-
vakning eller överträdelse av
kontaktförbud enligt 24 § lagen
(1988:688) om kontaktförbud*

7 a §

*Den som hetsar, uppmanar eller
på annat sätt utöva psykisk på-
verkan mot någon att begå självmord, och det till följd av särskilda
omständigheter har funnits en inte
obetydlig risk för att agerandet
skulle leda till sådan handling*

döms för uppmaning till självmord till fängelse i högst två år. Bilaga 2

Den som begår en gärning som avses i första stycket och är oaktsam beträffande de särskilda omständigheter som har inneburit en inte obetydlig risk för att agerandet skulle leda till en sådan handling, döms för oaktsam uppmaning till självmord till böter eller fängelse i högst sex månader.

För gärning i första stycket ska inte dömas till ansvar om det med hänsyn till omständigheterna vid gärningen framstår som oskäligt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2021.

Förteckning över remissinstanserna

Efter remiss har yttrande över betänkandet lämnats av Akademikerförbundet SSR, Barnens rätt i samhället, Barnombudsmannen, Brottsförebyggande rådet, Brottsofferjouren Sverige, Brottsoffermyndigheten, Diskrimineringsombudsmannen, Domstolsverket, ECPAT Sverige Folkhälsomyndigheten, Hovrätten för Västra Sverige, Inspektionen för vård och omsorg, Justitiekanslern, Jämställdhetsmyndigheten, Karolinska Institutet (Nationellt Centrum för Suicidforskning och Prevention), Kriminalvården, Linköpings Universitet (Barnafrid – Nationellt Kunskapscentrum), Luleå tingsrätt, Länsstyrelsen i Stockholms län, Länsstyrelsen i Västerbottens län, Länsstyrelsen i Västmanlands län, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Malmö tingsrätt, Myndigheten för delaktighet, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, Myndigheten för vård- och omsorgsanalys, Nationellt kompetenscentrum anhöriga, Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa, Polismyndigheten, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige, Rädda Barnen, Rädda Barnens Ungdomsförbund, Rättsmedicinalverket, Socialstyrelsen, Statens institutionsstyrelse, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Svea hovrätt, Sveriges advokatsamfund, Sveriges Psykologförbund, Säkerhetspolisen, UNICEF Sverige, Unizon, Uppsala tingsrätt, Uppsala universitet (Juridiska institutionen och Nationellt centrum för kvinnofrid), Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer, Växjö tingsrätt, Åklagarmyndigheten och Örebro universitet.

Yttrande har också inkommit från Ersta Sköndal Bräcke högskola, Föreningen Vårdnad Boende Umgänge i Sverige, Kvinnofronten, Kvinno- och tjejjouren i Umeå och Plattformen Civila Sverige mot människohandel.

Internetstiftelsen och Riksdagens ombudsmän har avstått från att yttra sig.

Följande remissinstanser har inte inkommit med något yttrande. Barnrättsbyrån, Ericastiftelsen, Funktionsrätt Sverige, Lika unika – Federationen mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning, Mind, Män för Jämställdhet, Riksförbundet Hjärnkoll, Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners och queeras rättigheter, Riksförbundet för Suicidprevention och Efterlevandes stöd, SOS Alarm Sverige AB, Suicide Zero, Suicidprevention i väst, Svensk Försäkring och Sveriges Kvinnolobby.